

प्रश्न बैंक

कक्षा – 12वीं

विषय – ज्योतिष

विषय कोड – 1224

वस्तुनिष्ठ-प्रश्नाः

अंक -1

1. पक्षयोः समयोः एकस्याद्यवर्णम् अन्यपक्षस्य आद्यवर्णात् शोधयेत् इति अनेकवर्णसमीकरणस्य बीजे वर्तते न वर्तते वा ?
2. “नखसंगुणः” अत्र नखशब्देन का संख्या ग्राह्या ?
3. “सरूपम्” अस्यार्थः भवति एकेन सहितम् इति सत्यम् असत्यं वा ?
4. ज्योतिषशास्त्रं वेदाङ्गेषु भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
5. ज्योतिषशास्त्रे महर्षिपराशरस्य योगदानं वर्तते न वर्तते वा ?
6. जन्माङ्गचक्रात् फलविचारः होरास्कन्धे भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
7. सिद्धान्तस्कन्धस्य मुख्यविषयः भवति -
 - (क) हस्तरखा
 - (ख) रमलविद्या
 - (ग) ग्रहाणितम्
 - (घ) प्रश्नकुण्डली
8. ज्योतिषस्य कस्मिन् स्कन्धे ग्रहचारस्य फलं वर्णितम् अस्ति ?
 - (क) संहितायाम्
 - (ख) होरायाम्
 - (ग) प्रश्ने
 - (घ) सिद्धान्ते
9. विषकुम्भादयः योगाः कति भवन्ति ?
 - (क) 20
 - (ख) 15
10. ज्योतिषशास्त्रस्य कति स्कन्धाः सन्ति ?
 - (ग) 30
 - (घ) 27
11. ग्रहणसाधनं होरास्कन्धे भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
 - (क) 10
 - (ख) 2
 - (ग) 3
 - (घ) 8
12. सूर्यसिद्धान्तः सिद्धान्तस्कन्धे भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
13. आर्यभटीयं केन रचितम् ?
 - (क) वराहमिहिरेण
 - (ख) रामदैवज्ञेन
 - (ग) भारकराचार्येण
 - (घ) आर्यभटेन
14. ज्योतिषशास्त्रे द्वौ आर्यभटी आसताम् इति सत्यम् असत्यं वा ?

15. आचार्यवराहमिहिरस्य स्थितिकालः आसीत् -
 (क) 427 मितशकाब्दे
 (ख) 1200 मितशकाब्दे
 (ग) 150 मितशकाब्दे
 (घ) 958 मितशकाब्दे
16. अनेन आचार्येण मुहूर्तविषये ग्रन्थः लिखितः -
 (क) कल्याणवर्मणा
 (ख) रामदैवज्ञेन
 (ग) भास्कराचार्येण
 (घ) आर्यभटेन
17. कपिश्यामः..... आचार्यस्य वासस्थानम् आसीत् ।
 18. आचार्यस्य जन्म 3577 कलिगतवर्षे अभवत् ।
 19. होरास्कन्धस्य ग्रन्थकर्ता वर्तते ।
 (क) केतकरः
 (ख) आर्यभटः
 (ग) भास्कराचार्यः
 (घ) वैद्यनाथः
20. भूभ्रमस्य सिद्धान्तः आचार्येण प्रतिपादितः ।
 21. आचार्यवराहमिहिरः अवन्तिवासी आसीदिति सत्यम् असत्यं वा ?
 22. कः आचार्यः गुर्जरप्रान्तस्य निवासी आसीत् ।
 (क) केतकरः
 (ख) वराहमिहिरः
 (ग) भास्कराचार्यः
 (घ) ब्रह्मगुप्तः
23. पृथुयशाः कस्य पुत्रः आसीत् ?
 (क) कल्याणवर्मणः
 (ख) वैद्यनाथस्य
 (ग) वराहमिहिरस्य
 (घ) महेश्वरस्य
24. अयम् आचार्यः महाराष्ट्रब्राह्मणः वर्तते ।
 (क) भास्कराचार्यः
 (ख) कल्याणवर्मणः
 (ग) वेंकटेशकेतकरः
 (घ) वराहमिहिरः
25. ----- आचार्यः नीलकण्ठदैवज्ञस्य अनुजः वर्तते ।
 26. कः आचार्यः 1775 शके जातः ।
 (क) वेंकटेशकेतकरः
 (ख) आर्यभटः
 (ग) भास्कराचार्यः
 (घ) वराहमिहिरः
27. ब्रह्मगुप्तः होरास्कन्धस्य आचार्यः आसीदिति सत्यम् असत्यं वा ?
 28. भट्टोत्पलेन कस्य आचार्यस्य ग्रन्थेषु टीका कृता ?
 (क) जीवशर्मणः
 (ख) रामदैवज्ञस्य
 (ग) वराहमिहिरस्य
 (घ) आर्यभटस्य
29. आर्यभटीये प्रथमपादः दशगीतिका अस्तीति सत्यम् असत्यं वा ?

30. ब्रह्मस्फुटसिद्धान्तस्य प्रणेता कः ?
 (क) ब्रह्मगुप्तः (ख) वैद्यनाथ
 (ग) वराहमिहिरस्य (घ) आर्यभट्टस्य
31. पञ्चसिद्धान्तिका ग्रन्थे भट्टोत्पलटीका वर्तते न वर्तते वा ?
 32. खण्डखाद्यकरणस्य द्वौ भागौ स्तः इति सत्यम् असत्यं वा ?
 33. पञ्चसिद्धान्तिकायां रोमकसिद्धान्तः अस्तीति सत्यम् असत्यं वा ?
 34. लघुजातके कति अध्यायाः सन्ति ?
 (क) 16 (ख) 30
 (ग) 10 (घ) 3
35. ज्योतिर्गणिते चत्वारः भागाः सन्तीति सत्यम् असत्यं वा ?
 36. सारावली वराहमिहिरस्य ग्रन्थोऽस्तीति सत्यम् असत्यं वा ?
 37. चरराशिः भवति ।
 (क) मेषः (ख) वृषः
 (ग) कन्या (घ) मिथुनः
38. सिंहराशेः स्वामी चन्द्रः भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
 39. कस्य ग्रहस्य मकरराशिः उच्चराशिः भवति ?
 (क) सूर्यस्य (ख) चन्द्रस्य
 (ग) मंगलस्य (घ) बुधस्य
40. नवमभावः धर्मसंज्ञकः भावः भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
 41. कः भावः पातालसंज्ञकः ?
 (क) प्रथमभावः (ख) द्वितीयभावः
 (ग) तृतीयभावः (घ) चतुर्थभावः
42. स्वोच्चे स्थितः ग्रहः स्थानबली भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
 43. गुरोः मित्रं भवति ।
 (क) मंगलः (ख) शनिः
 (ग) बुधः (घ) शुक्रः
44. गर्भस्य प्रथममासे शुक्रः अधिपतिः भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
 45. बुधस्य नीचराशिः भवति ।
 (क) कन्या (ख) सिंह
 (ग) मीनः (घ) तुला
46. कः ग्रहः सुरगुरुः ?
 (क) मंगलः (ख) सूर्यः

47. होरा षड्वर्गेषु भवति, न भवति वा ? (ग) गुरुः (घ) शनिः
48. त्रिकोणे कस्य पूर्णादृष्टिः भवति ? (क) चन्द्रस्य (ख) मंगलस्य
(ग) गुरोः (घ) सूर्यस्य
49. एकस्मिन् राशौ होराद्वयं भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
50. नृशयःसमये बलिनः भवन्ति ? दिन
51. मीनः जलचरराशिः वर्तते, न वर्तते वा ?
52. द्वादशभावस्य संज्ञा भवति । (क) व्ययः (ख) सुहृत्
(ग) धर्मः (घ) पुत्रः
53. केन्द्रस्य कण्टकसंज्ञा भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
54. ग्रहः तरणिजः ? शनिः
55. ज्ञानकारकः ग्रहः कः ? (क) गुरुः (ख) शनिः
(ग) मंगलः (घ) चन्द्रः
56. ग्रहेषु सचिबौ कौ ? (क) मंगल-सूर्यौ (ख) शनि-बुधौ
(ग) राहु-चन्द्रौ (घ) गुरु-शुक्रौ
57. पापग्रहेण युतः बुधः पापग्रहः शुभग्रहो वा भवति ?
58. पश्चिमस्थः ग्रहः बली भवति ? शनिः
59. लनात् विषमभावस्य शनिः पुत्रकारको भवति, न भवति वा ?
60. यमसंज्ञकः ग्रहः कः ? (क) बुधः (ख) शनिः
(ग) मंगलः (घ) गुरुः
61. तामसौ ग्रहौ कौ ? (क) बुधशुक्रौ (ख) मंगलशनी
(ग) सूर्यचन्द्रौ (घ) गुरुभार्गवौ
62. नवभागस्य कोऽर्थः ? (क) नवमांशः (ख) द्বেष्काणः
(ग) सप्तमांशः (घ) षोडशांशः
63. छागसंज्ञकः राशिः कः ?

64. हिममयूखः भवति ?
- (क) मेघः (ख) मिथुनः
(ग) सिंहः (घ) कन्या
(ग) मंगलः (ख) चन्द्रः
(क) सूर्यः (घ) शनिः
65. केन्द्रस्थः बलवान् बुधः अरिष्टनाशकः, अरिष्टकारकः वा भवति ?
66. उच्चस्थस्य ग्रहस्य आयुर्वृद्धिः भवति, न भवति वा ?
67. अष्टमभावे स्थितस्य पापग्रहस्य आयुर्विनश्यति ?
- (क) तृतीयांशः (ख) चतुर्थांशः
(ग) पञ्चमांशः (घ) षष्ठांशः
68. ग्रहस्य स्पष्टयुरव दशाकालः भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
69. चतुरससंज्ञकौ भावौ भवतः ?
- (क) चतुर्थ-अष्टमभावयोः (ख) पञ्चम-नवमभावयोः
(ग) द्वितीय-तृतीयभावयोः (घ) दशम-एकादशभावयोः
70. अष्टकवर्गो राहोः वर्गः भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
71. यस्याः लगनचन्द्रौ विषमराशौ भवेतां सा रूपशीलगुणयुक्ता भवति न भवति वा ?
72. स्त्रियाः सौभाग्यविचारः कस्मात् भावात् क्रियते ।
- (क) चतुर्थभावात् (ख) पञ्चमभावात्
(ग) सप्तमभावात् (घ) दशमभावात्
73. सूर्याद् द्वितीयराशेः वेशिः संज्ञा भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
74. सूर्यस्य प्रव्रज्यायां जातकः वृद्धश्रावकः भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
75. नाभसयोगेषु संख्यायोगाः कति भवन्ति ?
- (क) 25 (ख) 18
(ग) 5 (घ) 7
76. उच्चराशौ यः ग्रहः स्थितः स्यात्सस्य शुभफलं पूर्णं भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
77. ब्रह्मवादिनी योगः शुभः, अशुभः वा भवति ?
78. मृत्योः विचारः कस्मात् भावात् भवति ?
- (क) चतुर्थभावात् (ख) पञ्चमभावात्
(ग) अष्टमभावात् (घ) दशमभावात्
79. वृत्तार्धस्य चापः भवति ?
80. वृत्तस्य सीमान्तरखा परिधिः भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
81. येषां वृत्तानां व्यासाधीनि समानानि भवेयुः तानि तुल्यवृत्तानि भवन्ति न भवन्ति वा ?

82. ययोवृत्तयोः मध्ये एकं वृत्तमपरं स्पृशत्येव, न छिन्ति, तत् किं भवति ?
 (क) स्पर्शवृत्तम् (ख) वृत्तच्छेदनरेखा
 (ग) व्यासरेखा (घ) त्रिज्या
83. वृत्तमध्ये स्थितं बिन्दुं केन्द्रं कथ्यते इति सत्यम् असत्यं वा ?
84. यस्मिन् बिन्दौ वृत्तयोः रेखयोर्वा स्पर्शा जायते, स भवति -
 (क) बिन्दुः (ख) वृत्तम्
 (ग) व्यासः (घ) त्रिज्या
85. कस्यापि क्षेत्रस्य यदि सर्वे कोणाः परिधिं स्पर्शयन्ति तदा तत्क्षेत्रं..... भवति ।
86. यस्यत्रिभुजस्य द्वौ भुजौ समानौ तद् भवति ।
 (क) पञ्चभुजम् (ख) दशभुजम्
 (ग) विषमबाहुकत्रिभुजम् (घ) समद्विबाहुकं त्रिभुजम्
87. ज्ञात्यत्रिभुजम् एव समकोणत्रिकोणभुजं भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
88. यस्मिन् चतुर्भुजे सर्वे भुजाः कोणाश्च समानाः तत् वर्गक्षेत्रं भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?
89. यः कोणः समकोणादधिकः, स भवति -
 (क) अधिककोणः (ख) न्यूनकोणः
 (ग) व्यासः (घ) त्रिज्या
90. यस्मिन् चतुर्भुजे सममुखौ भुजौ समानान्तरौ स्तः तत् समानान्तरचतुर्भुजं भवतीति सत्यम् असत्यं वा ?

1. यदा आलापे द्वौ पक्षौ समौ न स्तः तदा किं कार्यम् ?
2. मध्यमाहरणनियमः कुत्र प्रयुज्यते ?
3. “दलम्” शब्दस्य कोऽर्थः ?
4. 90 संख्यायाः त्र्यंशं लिखत ।
5. 16 इत्यस्य पदं किम्
6. 3 इत्यस्य घनं कुरुत ।
7. सिद्धान्तज्योतिषस्य ग्रन्थद्वयस्य नाम लिखत ।
8. शुक्लपक्षस्य अन्तिमतिथिः का ?
9. सिद्धान्तशिरोमणः रचनाकारः कः ?
10. ताजिकनीलकण्ठी कस्या रचना अस्ति ?
11. कति ऋतवः भवन्ति ?
12. प्रथमनक्षत्रस्य नाम लिखत ।
13. ब्रह्मस्फुटसिद्धान्तस्य कालः कः ?
14. संहितास्कन्धस्य ग्रन्थद्वयं लिखत ।
15. योगयात्रा कस्य कृतिरस्ति ?
16. रामदैवज्ञस्य मुहूर्तचिन्तामणेः रचनाकालः कः ?
17. वेंकटेशकेतकरस्य ग्रन्थः कः ?
18. समाससंहिता केन रचिता ?
19. प्रव्रज्यायोगकारकः ग्रहः यदि अस्तंगतः स्यात्तर्हि प्रव्रज्याफलं किम् ?
20. नाभसयोगानुसारेण यदि सर्वे ग्रहाः चरराशिषु भवेयुः तर्हि कः योगः भवति ?
21. सप्तमस्थेन केन ग्रहेण कन्या बालविधवा भवति ?
22. का नाम जीवा ?
23. वृत्तान्तर्गतं क्षेत्रं रचयत ।
24. समभुजत्रभुजस्य परिभाषा देया ।
25. किन्नाम तदुपरिगतवृत्तम् ?
26. यस्य सर्वे कोणाः परिधिं स्पृशन्ति, तद् भवति ।
27. तदन्तर्गतवृत्तस्य परिभाषा लेख्या ।
28. किन्नाम पञ्चभुजम् ?
29. परिधिः परिभाषा देया ।
30. को नाम कोणः ?

1. सिद्धान्तस्कन्धस्य परिचयः देयः ।
2. करणानां नामानि लिखत ।
3. किन्नाम फलितज्योतिषम् ?
4. आर्यभट्टस्य स्थानं किम् आसीत्, मतद्वयं वर्णयत ।
5. मकरन्दस्य जन्मकालः तस्य स्थानञ्च प्रतिपादयत ।
6. ब्रह्मगुप्तस्य वैशिष्ट्यं विवेचयत ।
7. आचार्यवराहमिहिरस्य केचन पञ्चग्रन्थाः वर्णनीयाः ।
8. राहुः अरिष्टविनाशकः कदा भवति ?
9. आयुर्दायः त्रिगुणः कदा कार्यः ?
10. प्रथमदशा कस्य भवति ?
11. अनफयोगं लिखत ।
12. सर्पयोगः कदा भवति ?
13. प्रब्रज्यायोगं वर्णयत ।
14. का नाम वृत्तस्पशरेखा ?
15. वृत्तच्छेदनरेखायाः परिभाषा देया ।
16. व्यासरेखा विवेचनीया ।

1. को वर्गधत्तुर्लुनः सन् सप्तभक्तो विशुध्यति ।
त्रिंशद्वानोऽथवा कः स्याद्यदि वेत्सि वद द्रुतम् ॥ इति स्पष्टयत ।
2. चत्वारो राशयः के ते यद्योगो नखसंगुणः ।
सर्वराशिहतेस्तुल्यो भावितज्ञ निगद्यताम् ॥
3. $23 \text{ य} - 24 \text{ र} = 21$ इति उदाहरणं साधयत ।
 $25 \text{ य} - 16 \text{ र} = 43$
4. आर्यभट्टस्य संक्षिप्तपरिचयः देयः ।

5. रामाचार्यस्य ज्योतिषशास्त्रे योगदानं विवेचयत ।
6. मकरन्दस्य रचनां तस्य स्थितिकालञ्च वर्णयत ।
7. ग्रहाणाम् उच्च-नीचराशयः वर्णयत ।
8. चन्द्रस्य स्वरूपं प्रतिपादयत ।
9. उदाहरेण सहितं नवमांशस्य साधनं कुरुत ।
10. शुभग्रहाणां चक्रार्थहानिं विवेचयत ।
11. सूतिकाध्यायानुसारेण ग्रहधातवः वर्णयत ।
12. अरिष्टयोगं प्रतिपादयत ।
13. अभीष्टवर्गश्रेत्रोपरि वृत्तं विधेयम् ।
14. “समानभुजकोणस्य पञ्चभुजस्योपरि वृत्तं कर्तव्यम्” प्रतिज्ञेयं स्पष्टयत ।
15. “एकमेतादृक् समद्विबाहुत्रिभुजं कर्तव्यम्, यच्छीर्षकोणादाधारत्नकोणौ द्विगुणौ स्याताम्” प्रतिज्ञेयं स्पष्टयत ।

विश्लेषणात्मक-प्रश्नाः

अंक -5

1. यदाद्यवित्तस्य दलं द्वियुक्तं तत्तुल्यवित्तो यदि वा द्वितीयः ।
अद्यो धनेन त्रिगुणोऽन्यतो वा पृथक् पृथङ् मे वद वाजिमौल्यम् ॥ इति साधयत ।
2. पञ्चांशोऽलिकुलात् कदम्बमगमन्त्यशः शिलीन्ध्रं तयोर्विश्लेषस्त्रिगुणो मृगाक्षि कुटजं
दोलायमानोऽपरः ।
कान्ते केतकमालतीपरिमलप्राप्तेककालप्रिया-दूताहूत इतस्ततो भ्रमति खे भृङ्गोऽलिसंख्यां
वद ॥ इति स्पष्टयत ।
3. कः स्वार्थसाहितो राशिः खगुणो वर्णितो युतः ।
स्वपदाभ्यां खभक्तश्च जाताः पञ्चदशोच्यताम् ॥ इति साधयत ।
4. “यदि वृत्तद्वयं परस्परं संपातं कुरुतस्तर्हि तयोरेककेन्द्रं न भवति” इति स्पष्टयत ।
5. “वृत्तान्तार्गात्कस्माच्चिदपि चिह्नान्तरपिधिं यावत्कृतासु रेखासु मध्ये यदि द्वयाधिका रेखा
मिश्रस्तुल्याः स्युस्तदा तन्चिह्नं वृत्तकेन्द्रं भवेत्” इति साधयत ।
6. “तुल्यवृत्तेषु तुल्यचापानां तुल्यचीवा भवन्ति” इति स्पष्टयत ।